

LIVONIJAS KARA KĀ DIEVA SODA INTERPRETĀCIJA BALTAZARA RUŠOVA “LIVONIJAS HRONIKĀ” (1578–1584)

BEĀTE ORLOVA

Mg. hist., Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes maģistrante, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Speciālo krājumu departamenta galvenā bibliogrāfe

E-pasts: beate.orlova@lnb.lv

ANOTĀCIJA

Rakstā analizēts Baltazara Rušova “Livonijas hronikas” koncepts par Livonijas karu kā Dieva sodu, veicot salīdzinājumu ar 16. gadsimtā Livonijā un citviet Eiropā tapušiem tekstiem ar politiskās teoloģijas ievirzi. Teksta analīze no politiskās teoloģijas skatpunkta priekšplānā nostāda hronikas autora pasaules uztveres elementus, kas līdzšinējā izpētē bijuši mazāk aktualizēti. Kā būtisks aspekts Rušova izpratnē par karu kā Dieva sodu tiek atklāta ticība Dieva sūtītām brīdinājuma zīmēm. Salīdzinājums ar reformācijas teoloģijas pamatlicēju idejām atklāj Rušova priekšstatu ciešu saistību ar luterāņu politiskās teoloģijas nostādnēm par taisnīgu karu, Dieva sodu un dabas parādību interpretēšanu. Hronika iekļaujas kopējā reformācijas laikmeta 16. gadsimta teoloģiskajā tradīcijā, plašākos konceptus lietojot lokālās Livonijas politiskās situācijas interpretācijai.

Atslēgvārdi: Baltazars Rušovs, Livonijas karš, politiskā teoloģija, hronikas, jaunu vēstības zīmes.

IEVADS

Hronists un luterāņu garīdznieks Baltazars Rušovs (*Balthasar Russow*, ap 1536–1600) kopš 20. gadsimta otrās puses piedzīvojis pētnieku un plašākas sabiedrības atjaunotu interesi. Vēsturnieks Karstens Brīgemans (*Karsten Brüggemann*) šo laika posmu nodēvējis par “Rušova renesansi”, kuras pamatā ir pētnieka Paula Johansena tēze par Rušova igaunisko izcelsmi

(Brüggemann 2003, 268). Igaunijā Rusovu apvija “nacionālā varoņa” slava, kas veicināja viņam veltītu zinātnisku pētījumu un literāru darbu tapšanu.

Latvijas historiogrāfijā interese par Rusova hroniku līdz šim bijusi mazāka. Tās vienīgais tulkojums latviešu valodā pirmizdots 1926. gadā (Rusovs 1926), piedzīvojot vienu atkārtotu trimdas latviešu grāmatnieku izdevumu 1976. gadā (Rusovs 1976). Hronika politisko un militāro procesus pētniekus galvenokārt interesējusi kā vēsturisku faktu avots par Livonijas karu. Plašāku aktualitāti tā nav guvusi, iespējams, tādēļ, ka vairāk uztverta kā Igaunijas kultūrtelpai piederīga, nesaskatot pietiekami lielu vērtību kopīgajā Livonijas pagātnē.

Hronikas uzmanības centrā ir Livonijas karš (1558–1583) – postošs militārs konflikts, kura rezultātā tika pilnībā pārdefinēta reģiona politiskā struktūra. Rusovs, kara sākumā no studijām Rietumeiropā atgrieždamies Rēvelē (Tallinā), bija šo ievērojamo satricinājumu aculiecinieks. Lai gan vairumu pētnieku hronika interesējusi tieši kā politisku norišu apraksts, tās autora, Rēveles luterāņu draudzes mācītāja, teoloģiskie priekšstati ir būtiska liecība par Livonijas ideju vēsturi. K. Brigemans Rusova radīto tekstu pat nodēvējis par “spēcīgu sprediķi” (Brüggemann 2003, 265). Tāpat kā Latvijas vēstures zinātnē interese par hroniku nav bijusi plaša, arī teologi šī teksta izpētei nav pievērsušies. Heinriha jeb Indriķa Livonijas hronikas kontekstā teologs Guntis Kalme norādījis, ka “Latvijas teologi nav nonākuši pat līdz apziņai par vēstures teoloģijas trūkumu savā nozarē” (Kalme 2012, 10). To pašu varētu attiecināt arī uz Rusova hronikas izpēti no teoloģijas skatpunkta, lai gan šāda pieeja sniegtu dziļāku ieskatu Livonijas iedzīvotāju pasaules uztverē attiecīgajā laika posmā.

Raksta mērķis ir analizēt vienu no būtiskākajiem Rusova teoloģiskajiem priekšstatiem – konceptu par karu kā Dieva sūtītu sodu, veicot salīdzinājumu ar 16. gadsimtā Livonijā un citviet Eiropā tapušiem tekstiem ar politiskās teoloģijas ievirzi. Tādējādi arī pats Rusova teksts skatīts kā luterāņu politiskās teoloģijas traktāts, kas sniedz aktuālo Livonijas politisko norišu vērtējumu caur reliģisku priekšstatu prizmu. Kā būtiska iezīme Baltazara Rusova teoloģiskajā pasaules uztverē rakstā tiek aplūkota ticība Dieva sūtītām brīdinājuma zīmēm dabas parādību un citās formās.

Līdz šim hronikas teoloģisko aspektu analīzei pievērsušies atsevišķi Rietumvalstu pētnieki. Vēsturnieki Deniss Hormuts (*Dennis Hormuth*) un K. Brigemans analizējuši Rusova hronikā pausto attieksmi pret Krievijas cara Ivana IV (*Иван IV Васильевич*, 1547–1574) karaspēku un tā raksturojumu kā Dieva soda izpildes instrumentu (Hormuth 2012, 57–76; Brüggemann 2003, 265–281). Pētnieki Martins Linde (*Martin Linde*) un Pīters fon Brakels (*Peter von Brackel*) konstatējuši, ka priekšstats par karu kā Dieva sodu ir nozīmīgs elements Rusova Livonijas vēstures atspoguļojumā, taču viņu primārā interese ir luterāņu mācītāja Tīmana Brakela (*Timann Brakel*,

ap 1535–1602) traktāts *Christliche Gespräch*, Rusova tekstu izmantojot kā salīdzinājumu bez dziļākas tā analīzes (Linde 1998, 103; Brackel 2012, 246). Pīters Auksi (*Peter Auksi*) identificējis Dieva taisnīgu sodu kā centrālo naratīvu, ap kuru strukturēti Livonijas kara notikumu apraksti, arī uzskaitot atsevišķas epizodes, kurās Rusovs dabas parādības interpretē kā brīdinājuma zīmes par tuvojošos sodu. Taču, tāpat kā iepriekš minēto pētījumu gadījumā, trūkst šo priekšstatu analīzes plašākas historiogrāfiskās un teoloģiskās tradīcijas kontekstā (Auksi 1975, 113).

EIROPAS POLITISKĀS TEOLOĢIJAS IDEJU KONTEKSTS

16. gadsimta Livonijā tapušajos tekstos demonstrēto teoloģisko priekšstatu padziļinātai izpratnei būtisks ir ieskats gan viduslaiku vēstures teoloģijā, gan reformācijas teoloģijas pamatlicēju idejās. Viduslaikos kristīgās Eiropas historiogrāfiskajā tradīcijā pagātnes notikumu aprakstiem bija ne vien jāinformē, bet arī jāpamāca to lasītāji, kā arī ar piemēriem jāatklāj Dieva darbība pasaulē (Gransden 2008, 455). Postoši kari, plūdi, bads un tamlīdzīgas nelaimes, kuras piefiksēja hronisti, nereti tika interpretētas kā Dieva dusmu un soda izpausmes, par kurām iepriekš varēja brīdināt Dieva sūtītas zīmes, piemēram, komētas vai citas dabas parādības.

Priekšstati par Dieva gribas manifestācijām laicīgajā pasaulē saglabāja aktualitāti arī reformācijas laikmetā. Martina Luterā (*Martin Luther*, 1483–1546) kara tēmai veltītajos darbos, piemēram, 1528. gadā tapušajā traktātā “Par karu pret turkiem”, eiropiešiem svešādas, viņu skatījumā pat barbariskas kultūras iebrukums interpretēts kā Dieva sods kristiešiem, kuri Viņu aizmirsuši (Luther [2016], 19). Šajā konfliktējošo pušu raksturojumā saskatāmas izteiktas paralēles ar Rusova sniegto Livonijas kara situācijas aprakstu: Livonija tiek nodota “par apsmieklū” ārējiem spēkiem tās iedzīvotāju grēkā krišanas dēļ (Russow 1584, A iv).

Lutera teoloģijā būtiska loma ir taisnīga kara konceptam. Osmaņu impērijas iesāktos militāros konfliktus Eiropas teritorijā viņš vērtēja kā nepamatotu agresiju, no kā savukārt izrietēja uzskats: ja uzbrukumam nav rodams nekāds loģisks pamatojums, tas var būt skaidrojams kā Dieva sūtīts sods par kristiešu grēkiem (Luther [2016], 19). Lutērs pauž pārliecību, ka bieži vien kristiešu tautas sliktu valdnieku tirāniju vai karu piedzīvo savu netikumu dēļ (Lutērs 2021, 507).

Lūgšanas un grēku nožēla, pēc Lutera domām, ir pirmais solis, kas jāveic, sastopoties ar uzbrukumū. Teologs ir drošs, ka tieši mācītāju spēkos ir pārliecināt cilvēkus atgriezties no saviem grēkiem. Viņš norāda, ka sprediķos mācītājiem jārunā par Vecās Derības piemēriem: Sodomu un Gomoru, Izraēla tautas dažādajiem likteņā pavērsieniem, un, balstoties uz šiem stāstiem,

jānudina cilvēki mainīt savu grēcīgo dzīvesveidu (Luther [2016], 21–22). Tieši šādi rikojās Rusovs, arī savā hronikā ietverot atsauces uz Veco Derību un epizodēm Eiropas un pasaules vēsturē, kad atsevišķas pilsētas vai zemes pelnīti saņēmušas Dieva sodu, neatstādamās no saviem grēkiem. Viņš acīmredzami cerēja, ka šādu piemēru izcelšana liks arī Livonijas iedzīvotājiem mainīt savu rīcību un atgriezties pie Dieva.

Arī reformācijas laikmeta teoloģijā aktuāla bija dabas parādību izcelsmes skaidrošana Dieva gribas izpausmju kontekstā. Teoloģiskos traktātos, vēstures aprakstos un citu žanru tekstos debesu ķermeņi, netipiski laikapstākļi vai dzīvnieku uzvedība un tamlīdzīgas parādības tika interpretētas kā brīdinājumi par Dieva neapmierinātību ar cilvēces grēcīgu dzīvesveidu un tam sekojošu sodu, kas savukārt varēja izpausties kā karš, dabas katastrofas vai citas nelaimes. Vienīgais glābiņš no taisnīga soda bija atgriešanās pie ticības un pilnīga uzticēšanās Dievam (Dixon 1999, 416–417). Zīmju skaidrošanai bija būtiska nozīme arī pašu reformatoru piedāvāto jauno ideju leģitimēšanā: tās varēja interpretēt kā pierādījumus Dieva neapmierinātībai ar pastāvošo reliģisko un politisko iekārtu.

DIEVA SODA KONCEPTS BALTAZARA RUSOVA “LIVONIJAS HRONIKĀ”

Hronikas 1578. un 1584. gada izdevumu ievadi sākas ar veltījumiem attiecīgi Brēmenes un Rēveles rātskungiem, tādējādi jau norādot uz teksta nesaraujamām saitēm ar politisko sfēru. Kā tas ir raksturīgi daudziem agrīnās reformācijas teologiem, arī Rusovs par jebkuras zemes labklājības pamatu uzskata godprātīgus, dievbijīgus valdniekus. Labu valdnieku trūkums uzskatīts par pamatu nelaimēm, kas skar to pārvaldītās teritorijas. Tieši šādu notikumu attīstību Rusovs saskata Livonijas kara izcelšanās iemeslos: agrākā, katoliskā Livonijas valdība nodevās savstarpējiem konfliktiem, garīdznieki dzīvoja pārliedzīgā greznībā, skolas un baznīcas tika pilnībā atstātas novārtā. Tikpat grēcīgi, pēc Rusova domām, dzīvoja arī citu Livonijas sabiedrības kārtu pārstāvji, arvien attālinoties no Dieva, tādēļ pār viņiem nāca taisnīgs sods – karš (Rusow 1584, A iii–iv).

Rusova uztverē Dievs ir tēvs, kas vēlas pamācīt savus bērnus, lai tie atkal atgrieztos pie Viņa, dzīvotu labklājībā un mierā. Viņš uzsver, ka Dievs nevēlas nevienam sodīt un noteikti nevēlas iznīcināt veselās teritorijas, taču galējas nepieciešamības gadījumā tas kalpo kā vienīgais līdzeklis, lai grēciniekus atgrieztu no darbībām, kas kaitē gan viņiem pašiem, gan citiem (Rusow 1584, A iv). Sods tiek uztverts pat kā sava veida žēlastības darbs, kas palīdz cilvēkiem apzināties, ka viņi ir attālinājušies no Dieva, un izdarīt izvēles, lai mainītu savu rīcību (Linde 1998, 22).

Tieši konkrētās tautas nostādīšana Livonijas ienaidnieku un Dieva soda izpildes instrumenta lomā ir viens no historiogrāfijā līdz šim padziļinātāk analizētajiem Rusova teoloģiskajiem priekšstatiem. D. Hormuts izšķir vairākus iemeslus, kas Livonijas kara notikumu kontekstā Rusovam ļāva interpretēt Krievijas cara karaspēku kā Dieva lietotu soda instrumentu, taču protestantiskās teoloģijas kontekstā būtiskākais no Hormuta nosauktajiem iemesliem ir Ivana IV strauji gūtie iekarojumi kara sākumposmā. Veiksmīgi realizētais uzbrukums Livonijai tika traktēts kā nepamatota agresija, kas sekojoši tika skaidrota caur Dieva soda koncepta prizmu. Ivana IV karaspēks tika identificēts kā citāda, svešāda iepretim grēcīgajiem, bet tomēr kristīgajai pasaulei piederīgajiem livoniešiem (Hormuth 2012, 68).

Viena no zīmīgākajām Rusova atsaucēm uz Svētajiem Rakstiem ir 4. Mozus grāmatas 26. panta un 5. Mozus grāmatas 28. panta citāts. Šis rakstvietas vēsta par Izraēla tautas attiecībām ar Dievu, atgādinot nepieciešamību būt uzticīgiem un neizpelnīties Dieva sodu. Līdzās šiem pantiem Rusovs pieminēja arī Sodomu, Konstantinopoli un citas pilsētas, kas pēc viņa vērtējuma saņēmušas taisnīgu Dieva sodu to iedzīvotāju grēcīguma dēļ (Russow 1584, 135–136). Tādējādi Livonija hronikā tiek atspoguļota kā nesenākā no daudzām teritorijām, kas vēstures gaitā likumsakarīgi un pelnīti saņēmušas Dieva sodu.

Nozīmīgs elements Baltazara Rusova konceptā par karu kā Dieva sūtītu sodu ir ticība tam, ka Dievs iepriekš brīdina cilvēci, izmantojot debesu ķermeņus un citas parādības kā zīmes. “Livonijas hronikā” aprakstītās brīdinājuma vai ļaunu vēstošas zīmes iedalāmas trīs kategorijās: dabas parādības; dzīvnieki ar neparastu uzvedību; nelaimes, kas skar ierobežotu sabiedrības daļu. Brīdinājuma zīmes tekstā vienmēr tiek saistītas ar karadarbību (kaujām, pilsētu vai pilu aplenkumiem) vai nelaimēm (piemēram, epidēmijām).

No minētajām kategorijām Rusovs visbiežāk apraksta dabas parādības. Īpaša nozīme acīmredzami tiek piešķirta komētām, kas Livonijas kara laikā parādījušas vairākkārt. 1566. gada Lieldienu gavēnī parādījusies komēta tekstā pieminēta pat trīsreiz. Hronikas ievadā tā raksturota kā zīme, par kuru savos netikumos ieģrimušie Livonijas iedzīvotāji smējušies, un tāpēc visbeidzot nācis pelnītais Dieva sods (Russow 1584, A iv). Vēlākās nodaļās, aprakstot iebrucēju postījumus Igaunijas teritorijā, Rusovs tos raksturo kā 1566. gada komētas vēstījuma piepildījumu (Russow 1584, 84). Tādējādi komētas parādīšanās tiek tiešā veidā saistīta ar vēlākiem Livonijas teritorijai nodarītiem postījumiem kara laikā.

Hronikā Rusovs piemin vēl divas komētas, katrai no tām piešķirot konkrētu skaidrojumu. 1577. gadā parādījusies komēta daudz Livonijas iedzīvotāju vērtējumā vēstījusi par gaidāmu neveiksmi krievu karaspēkam (Russow 1584, 106). Ja iepriekšējā zīme kalpoja par brīdinājumu pašiem livoniešiem, tad tagad Dievs šķietami uzlūkoja tos labvēlīgāk un

pavērsa Livonijas kara gaitu viņu ienaidniekiem par sliktu. Lai gan Rusovs 1577. gada komētu apraksta tikai Livonijas kontekstā, tā bijusi redzama un sekojoši plaši aprakstīta arī citviet Eiropā. Trešā hronikā pieminētā komēta Livonijā bijusi redzama 1580. gadā. Neilgi pēc tās parādīšanās Rēvelē un pēc tam visā Livonijā izcēlusies epidēmija. Rusovs norāda, ka iedzīvotāju vidū sākotnēji pastāvējis uzskats, ka nelaime skārusi tikai Livoniju, taču vēlāk atklājies, ka epidēmija izplatījusies arī citviet kristīgajā Eiropā un Āzijā (Russow 1584, 119).

Tajā pašā gadā Livonijā izcēlusies arī spēcīga vētra, kura, kā to apraksta Rusovs, radījusi iespaidu, ka “debess un zeme ietu bojā”. Tāpat tiek pieminēts, ka sabiedrībā izplatījušās baumas par dažādām parādībām, kas redzētas vētras laikā (Russow 1584, 119). Lai gan Rusovs nesniedz detalizētāku šo parādību raksturojumu, tomēr situācijas apraksts atklāj paša hronista priekšstatus un liecina par to, ka ticība pārdabiskām zīmēm bija izplatīta dažādās Livonijas sabiedrības grupās.

LIVONIJAS 16. GADSIMTA POLITISKĀS TEOLOĢIJAS IDEJU KONTEKSTS

Salīdzinājums ar citiem 16. gadsimta otrajā pusē un 17. gadsimta sākumā reģionā tapušiem tekstiem atklāj, cik lielā mērā Rusova teoloģiskie priekšstatī uzskatāmi par Livonijai raksturīgiem. Spilgts luteriskās politiskās teoloģijas piemērs ir Salomona Heninga (*Salomon Henning*, 1528–1589), Kurzemes–Zemgales hercoga Gotharda Ketlera padomnieka, sastādītā Livonijas vēstures hronika, kas pirmo reizi publicēta 1590. gadā. Arī Henings Livonijas karu vērtē kā Dieva sodu, ko izpelnījušies katoliskie valdnieki. Tāpat šajā hronikā aprakstītas brīdinājuma zīmes: acīmredzami izceļot 1566. gadā parādījušās komētas saistību ar politiskajiem notikumiem Livonijā, Henings garenās formas dabas parādību salīdzina ar pirkstu, kas norāda uz tuvojošos nelaimi (Henning 1590, 11). Tomēr viņš kopumā neparastu debesu ķermeņu un tamlīdzīgu parādību aprakstīšanai pievērš mazāk uzmanības nekā Rusovs.

Arī salīdzinājums ar garīdznieka Dionīsija Fabrīcija (*Dionysius Fabricius*, 1564–1617) Livonijas hroniku, kurā kā informācijas avots lielā mērā izmantots Rusova teksts, atklāj zināmu interesi par dažādu parādību interpretāciju politiskā kontekstā. Fabrīcijs 1566. gada komētu savā hronikā piemin vienreiz, nodēvējot to par “ļauņu zīmi” (Fabrīcijs 2016, 127), un šķiet vairāk ieinteresēts dažādu dzīvnieku valsts norišu nekā politisku notikumu simbolu interpretēšanā. Viens no izvērstākajiem aprakstiem vēsta par divu putnu – kraukļa un stārķa – cīņu par līgzdu Rīgas pils tornī. Fabrīcijs atsaucas uz kādiem “vecākajiem un tālredzīgākajiem vīriem”, kuri cīņu interpretējuši kā

aktuālās politiskās situācijas atspoguļojumu: krauklis simbolizējot Livonijā ilgi valdījušos vāciešus, kurus tagad kara gaitā no varas pozīcijām izspiežot Polija (Fabrīcijs 2016, 181).

Tāpat kā Rusovs un Henings, arī Fabrīcijs Livonijas karu uzskata par Dieva sūtītu sodu Livonijai, taču soda iemesla interpretācija atklāj konfesionālās piederības ietekmi uz hronistu pasaules skatījumu. Kamēr Rusovs un Henings kā soda iemeslu izcēla agrāko, katoļticībai piederīgo valdnieku grēcīgo dzīvesveidu, Fabrīcijs bija pārliecināts, ka livonieši sodu saņēma par herētiskās luterticības pieņemšanu jeb atkrišanu no patiesās, katoliskās ticības (Fabrīcijs 2016, 135).

SECINĀJUMI

Baltazara Rusova “Livonijas hronikas” analīze no politiskās teoloģijas skatpunkta aktualizē teksta aspektus, kas līdzšinējā hronikas pētniecībā ir bijuši mazāk aktuāli. Teoloģiskie priekšstati atklājas kā būtisks elements 16. gadsimta Livonijas iedzīvotāju pasaules uztverē – ar to palīdzību tiek rasti skaidrojumi politiskajiem un vēsturiskajiem procesiem. Attiecīgā laikmeta kristīgajā teoloģijā aktuālais koncepts par karu kā iespējamu Dieva sodu tika lietots dažādām konfesijām piederīgu autoru tekstos, lai interpretētu Livonijas kara notikumus.

Baltazara Rusova ideju par karu kā Dieva sodu veido izpratne par Dieva aktīvu iesaisti un līdzdalību pasaules norisēs, priekšstats par taisnīgu karu, Dieva kā mīloša un pamācoša tēva attēlojums. Kā būtisks aspekts šajā kontekstā izceļas arī hronikas autora interese par dabas parādību kā ar politiskajiem notikumiem saistāmu zīmju interpretēšanu. Tā, piemēram, komētas, kas bija redzamas arī citviet Eiropā, tika saistītas ar vietējo kontekstu, tās bija būtiskas Livonijas sabiedrības centieniem izskaidrot un saprast viņiem aktuālās norises. Baltazara Rusova “Livonijas hronika” iekļaujas kopējā reformācijas laikmeta 16. gadsimta teoloģiskajā tradīcijā, plašākos konceptus lietojot lokālās Livonijas politiskās situācijas interpretācijai.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

AVOTI

- Fabrīcijs, D., 2016. *Dionisija Fabrīcija Livonijas vēsture*. Tulk. Ēvalds Mugurēvičs. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Henning, S., 1590. *Liffländische, Churländische Chronica* [...]. Rostock: Gedruckt durch Augustin Ferber den Jüngern. LNB Reto grāmatu un rokrakstu krājums, RB/269.
- Luther, M., 2016. *On the War Against the Turk*, 1528. [b. v.]. Pieejams: <https://wolffmueller.co/product/everyones-luther-war-turk/> (skatīts 26.12.2021.).

- Luters, M., 2021. Vai arī karavīri var būt pestīto kārtā? (1526). Lauciņš, V. (sast.). *Dr. Mārtiņa Luterā darbu izlase*. 2. sēj. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 490–532.
- Rusovs, B., 1976. *Livonijas kronika*. Tulk. Ed. Veispals. Grand Haven: Aka.
- Rusovs, B., 1926. *Livonijas kronika*. Tulk. Ed. Veispals. Rīga: Valters un Rapa.
- Russow, B., 1584. *Chronica Der Prouintz Lyfflandt* [...]. Bart: Gedrucket in der Förstliken Drückerye, dorch Andream Seitnern. LNB Reto grāmatu un rokrakstu krājums, RBS/534.

LITERATŪRA

- Auksi, P., 1975. Henry of Livonia and Balthasar Russow: The Chronicler as Literary Artist. *Journal of Baltic Studies*, 6 (2/3), 107–119.
- Brackel, P. von (Hg.), 2012. *Darstellung der Geschichte Livlands vor und während des "Livländischen Krieges" bis 1578 in gereimter Dialogform und Prosa: Originaltext und Übersetzung ins Hochdeutsche mit Kommentaren, Ergänzungen, Bildern und dem Lebenslauf des Timann Brakel*. Wedemark–Elze: v. Hirschheydt.
- Brüggemann, K., 2003. Die Chronica der Prouintz Lyfflandt von Balthasar Russow. Ein lutherischer Pastor als politischer Chronist. Garber, K., Klöcker, M., Hg. *Kulturgeschichte der baltischen Länder in der Frühen Neuzeit: mit einem Ausblick in die Moderne*. Tübingen: Max Niemeyer, 265–281.
- Dixon, C. S., 1999. Astrology and Lutheran Propaganda in Reformation Germany. *History*, 275 (84), 403–418.
- Gransden, A., 2008. *Historical Writing in England II: c. 1307 to the Early Sixteenth Century*. London; New York: Routledge.
- Hormuth, D., 2012. *Livonia est omnis divisa in partes tres: Studien zum mental mapping der livländischen Chronistik in der Frühen Neuzeit (1558–1721)*. Stuttgart: Steiner.
- Kalme, G., 2012. Livonijas Indriķa hronikas vēstures teoloģijas shēma. Villerušs, V. (sast.). *Ikšķiles almanahs*. 4. laidziens. Ikšķile: Ikšķiles novada pašvaldība, 9–42.
- Linde, M., 1998. *Das "Christlich Gespräch" des Tilman Brakel: Untersuchungen zum Weltbild und Geschichtsverständnis eines livländischen Predigers des 16. Jahrhunderts*. München: Osteuropa-Institut.

INTERPRETATION OF THE LIVONIAN WAR AS GOD'S PUNISHMENT IN BALTHASAR RUSSOW'S "CHRONICA DER PROVINZ LYFFLANDT" (1578-1584)

BEĀTE ORLOVA

Mg. hist., master's student at the Faculty of Theology, University of Latvia, head bibliographer at the Special Collections Department, National Library of Latvia
E-mail: beate.orlova@lnb.lv

ABSTRACT

The article analyses the concept of the Livonian War as God's punishment in Balthasar Russow's "Chronica der Provinz Lyfflandt" by comparing it to theological texts written in 16th-century Livonia and other parts of Europe. Analysis of the chronicle from the perspective of political theology brings into discussion the aspects of the text that have been neglected in previous scholarship. The belief in divine portents is revealed to be an important element of Russow's worldview. Comparison with the ideas of Reformation theologians reveals the deep connection of Russow's views with such ideas of Lutheran political theology as just war, God's punishment and the interpretation of natural phenomena as portents. The chronicle fits into the tradition of 16th-century Reformation theology, utilizing wider concepts to interpret local Livonian political processes.

Keywords: Balthasar Russow, Livonian War, political theology, chronicles, portents and signs

SUMMARY

The aim of the article is to analyse the concept of the Livonian War as God's punishment in Balthasar Russow's "Chronica der Provinz Lyfflandt" by comparing it to other texts of political theology written in 16th-century Livonia and other parts of Europe. Analysis of the chronicle from the perspective of political theology brings into discussion the aspects of the text that have been neglected in previous scholarship.

The main elements of the concept of God's punishment as presented in the chronicle are described. Russow connects the outbreak of the Livonian War with the lack of honest and God-fearing rulers, and he is convinced that the war has been sent as a punishment by God for the sinful life led by the inhabitants of Livonia. An important aspect of this worldview, which has not been analysed in previous scholarship, is the belief in divine portents

and omens. The portents described by Russow can be categorized, as follows: natural phenomena, such as comets; strange behaviour of animals; misfortunes that befall a specific group of society. Portents in the text are always connected with the events of the Livonian War or other misfortunes.

Russow's chronicle is examined in the context of 16th-century Livonian and European chronicles and theological tracts. Comparison with such authors as Salomon Henning and Dionysius Fabricius reveals that the concept of God's punishment was widely used as an explanation for the Livonian War. Comparison with the ideas of the founders of Lutheran theology uncovers the deep connection of Russow's theological views with the wider concepts of Lutheran political theology, such as just war, God's punishment and the interpretation of natural phenomena. Balthasar Russow's "Chronica der Provinz Lyfflandt" fits into the wider tradition of 16th-century Reformation theology, utilizing broader concepts to interpret local Livonian political processes.